

Ремізова О.В.

*аспірантка юридичного факультету,
Київський національний університет
імені Тараса Шевченка*

ПРАВОВА ГЕРМЕНЕВТИКА ТА СУДДІВСЬКИЙ РОЗСУД

Системний аналіз судової практики вітчизняних судів з перегляду судових рішень свідчить про те, що на практиці в українському судочинстві застосування значної кількості юридичних норм супроводжується низкою проблем.

Як відомо, основний обов'язок судді – адекватне та незалежне застосовування права. Однак закон не може охопити усі сфери суспільного життя та дати конкретну відповідь на кожен життєвий випадок. У такому разі, за недостатності законодавчої бази, суддя повинен знайти правові підстави для вирішення справи за аналогією [7, с. 228]. Важливу роль тут відіграє суддівський розсуд.

Суддівський розсуд – «це специфічна форма мислення, експлікація гносеологічних, орієнтаційних, інтелектуальних та творчих операцій, важливий засіб духовної самореалізації судді, що передбачає не тільки техніко-юридичне, логічне пристосування конкретної ситуації до наявних нормативних актів чи навпаки, але й визначення ним свого правового місця в загальній структурі процесуальних відносин, усвідомлення характеру своєї відповідальності перед суспільством. Суддівський розсуд зводиться не лише до гносеологічного механізму практичного застосування готових мислеформ юридичних норм і принципів права, а й творення потенціалу світоглядних цінностей у формі особистих переконань, досвіду, підсвідомих проєкцій судді» [4, с. 27].

У цьому контексті доцільно погодитися з А. Бараком, що «тлумачення правової норми завжди залишає певне місце для судового розсуду. Завжди будуть складні справи... Де є право, там буде і судовий розсуд [1, с. 352-353].

У той же час, недосконале законодавство та неправильне тлумачення суддею тих чи інших нормативно-правових положень віднесених законодавцем до суддівського розсуду призводить до

зростання кількості несправедливо ухвалених судових рішень. Зауважимо, що несправедливість судового рішення є опосередкованим критерієм неістинності його правоположень. Це результат, отриманий без забезпечення і реалізації процесів пізнання, що у свою чергу спричиняє перетворення суддівської діяльності із правової на свавільну. Прагнучи до встановлення істини, судовий процес набуває своєї природної суті, відрізняється від формального вирішення справи, тоді як суддівська пізнавальна спрямованість поза істиною призводить до зневіри, нігілізму та рівнозначна відмові від правосуддя [4, с. 14-15]. У цьому контексті важливого значення у професійній діяльності суддів вітчизняних судів набуває наука правової герменевтики.

Головне призначення юридичної герменевтики, як наголошує Р. Циппеліус, полягає у направленості до справедливого вирішення правових спорів [9, с. 24]. Розділяючи цю думку, Г.Г. Гадамер писав про неї так: «В ній дійсно мова йде не власне про знання методичного способу, як у філології або біблейській герменевтиці, а про субсидарний принцип самого права. Її проблема полягає не в тому, щоб зрозуміти діючі правові положення, а в тому, щоб знайти право, тобто так викласти закони, щоб правовий порядок повністю пронизував дійсність... Те, що виклад законів в юридичному змісті є правовою творчою справою, звісно, ставити під сумнів не можна. Різноманітні принципи, які тут застосовуються, – наприклад, принцип аналогії або принцип заповнення пустот в законах або продуктивний принцип, покладений в основу самого правового рішення, а тому пов'язаний з судовою справою, – є не голою методологічною проблемою, а проникають глибоко в сам матеріал права» [3, с. 592-593].

Необхідно зазначити, що процес здійснення правосуддя є глибоко герменевтичним за своєю природою. Адже суд стикається з необхідністю вирішити ту чи іншу юридичну справу. Тобто, інакше кажучи, з інтерпретувати її [8, с. 152].

Адаптуючи закон до потреб сучасності, суддя прагне, насамперед, вирішити якийсь практичне завдання. Проте це зовсім не означає, що він його довільно перетлумачує. У цьому випадку зрозуміти та витлумачити – означає пізнати й визнати чинний сенс закону. Суддя

прагне відповідати «правовій думці» закону, опосередковуючи її сучасністю [5, с. 157]. Тобто, інтерпретуючи законодавчі положення до сучасних умов та ситуації стосовно якої приймається судове рішення, суддя, як суб'єкт правотлумачення та правозастосування, керується, перш за все, закладеною у законодавстві думкою.

У той же час, необхідно зазначити, що допускається можливість незастосування закону, який не виконує свого призначення та явно перечить існуючим вимогам моралі, юснатуралізму, здоровому глузду, оскільки право повинно бути інструментом для встановлення саме справедливості. З огляду на це, в науковій літературі висловлюється думка, що в правоінтерпретаційна діяльність судді направлена не стільки встановлення змісту волі законодавця, скільки ситуації, яка склалась при застосуванні норми [8, с. 162].

Суддівський розсуд являє собою процес аналізу альтернативних варіантів з вирішення справи метою якого є вибір найбільш адекватного рішення щодо конкретної ситуації. Методика вибору зводиться до того, що вибір судді впливає з мотивів, виражених у логічних конструкціях, а також прагненні до справедливості. Правове мислення судді нерідко моделює нетипові правові обставини, що не відбулись, але абсолютно можуть скластись. Вирішуючи той чи інший спір, з метою прийняття правильного рішення у ситуації, що склалась, правильної її кваліфікації, він продукує у своїй уяві схожі, але дещо відмінні (або, навпаки, протилежні за своїм юридичним забарвленням) ситуації [4, с. 27].

Суддя крізь призму власного юридичного мислення пізнає та оцінює докази, перебуваючи, таким чином, у структурі «герменевтичного кола». Дана процедура є інтуїтивною та відбувається шляхом «ірраціонального внутрішнього моделювання з обов'язковою логічною перевіркою щодо «математичного» узгодження з іншими матеріалами справи» [8, с. 167-168].

Як слушно зауважує стосовно цього Л. Богословська, «виявлення відповідності між суб'єктивними враженнями суддів і об'єктивно існуючими обставинами вчиненого злочину досягається в результаті тривалої пізнавальної та практичної діяльності. У процесі пізнання, що йде від суб'єкта до об'єкта, найважливішою ланкою виявляється практика, практична перевірка не лише істинності самого пізнання

його результатів, але й відповідності суб'єктивних оцінок суддів об'єктивній дійсності» [2, с. 32]. Як результат, за словами Е. Мурадьян, «інтуїція цінна тільки у зв'язці зі здатністю досліджувати докази традиційними методами. Переконавання приходять як результат подолання і розв'язання сумнівів, продукт розумно критичного дослідження» [6, с. 253].

Суддівський розсуд моделює пошук оптимального рішення стосовно конкретної справи. Визначне значення в ньому віднесено індивідуальним характеристикам судді. Адже лише адекватно мисляча та високоморальна людина з найвищим рівнем аксіоінтенцій правової свідомості гідна виносити судові вердикти на власний розсуд. Відтак судове реформування потрібно розпочинати не з дискусій про ідеальну структуру судової системи, а з реального підвищення якісного рівня морально та професійно-кваліфікованого потенціалу судових кадрів [4, с. 28] та з освоєння ними науки правової герменевтики.

Суддя, що добре пам'ятає, які саме факти вимагають вивчення для правильного вирішення конкретної справи – закладає вихідну цеглину в здійсненні правосуддя [8, с. 170].

Виходячи з вищенаведеного, доходимо висновку про те, що правова герменевтика, як наука тлумачення юридичних норм, та суддівський розсуд – це явища, що тісно між собою пов'язані. Оволодіння суддею мистецтвом тлумачення юридичних норм на рівні достатньому для інтерпретації їх стосовно конкретної правової ситуації є запорукою прийняття справедливого судового рішення та, як наслідок, справедливого правосуддя.

Насамкінець, варто зазначити, що питання взаємозв'язку правової герменевтики та суддівського розсуду потребують подальшого наукового вивчення.

Список використаних джерел:

1. Барак А. Судейское усмотрение / Пер. с англ.; Науч. ред. В.А. Кикоть, Б.А. Страшун; Вступ. статья М.В. Баглая. Москва : Норма, 1999. 364 с.
2. Богословська Л. Специфіка судового пізнання в касаційній інстанції. *Радянське право*. 1976. № 7. С. 32.

3. Гадамер Г. Г. Истина и метод: Основы философской герменевтики: Пер. с нем. М., 1988. 704 с.
4. Гураленко Н.А. Ціннісно-сміслові константи суддівського пізнання : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук; Спеціальність 12.00.12. – філософія права. Чернівці, 2016. 43 с.
5. Косцова І.П. Герменевтичний метод тлумачення норм права: історична та юридична дивергенція. *Вісник Національного ун-ту «Львівська політехніка»*. 2015. № 827. С. 153–158.
6. Мурадян Э.М. Истина как проблема судебного права. Москва, 2002. 287 с.
7. Поповський Д.П. Суддівський розсуд: погляд на проблему. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2014. № 29. Том 2. С. 226–230.
8. Правосуддя: філософське та теоретичне осмислення : колективна монографія / А.М. Бернюков, В.С. Бігун, Ю.П. Лобода, Б.В. Малишев, С.П. Погребняк, С.П. Рабінович, В.С. Смородинський, О.В. Стівба / (Відп. ред. В.С. Бігун). Київ, 2009. 316 с.
9. Ципеліус Р. Юридична методологія / Роман Корнута (пер., адапт., прикл. з права України і список термінів). Київ : Реферат, 2004. 176 с.

Савліва Н.О.

студент,

Національний авіаційний університет

СУЧАСНІ КОНЦЕПЦІЇ ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В УКРАЇНІ

Державотворення як процес має загальні риси та особливості для кожної країни, народу і суспільства. Відповідно до цього українське державотворення має свої характерні ознаки. Шлях українського народу щодо розвитку своєї державності й формування та становлення суспільно-політичних інститутів, організації влади й управління є індивідуально-конкретний та показовий.

Це історичний, безперевний процес будівництва держави, створення і розвитку її правових, політичних, економічних, ідеологічних, військових, фінансових та інших інститутів і забезпечення їх функціонування [3]. На кожному його етапі мають бути поставлені свої цілі й розроблена стратегія розвитку держави, визначена роль органів державної влади у цьому процесі.